

Litteraturlæsning i den åndelige egnsudviklings tid

Af Ulrik Lehrmann

Men man skal ikke være sikker paa,
at den aandelige egnsudvikling følger
trit med den erhvervsmæssige ...

Kr. Jespersen
(i »Information« 2. juli 1959)

Sognehorisontens krakelering

I vinteren 1941-42 startede biblioteket i Vind i Vestjylland sin virksomhed. De første ti år var biblioteket placeret i et privat hjem og blev stort set drevet efter de forhåndenværende søms princip, men med opførelsen af centralskolen i Vind i 1953 fik biblioteket fast plads på skolen og kom også ledelsesmæssigt ind i mere faste rammer.

Hvad læste de så i Vind? Ved at undersøge, hvad sognets beboere lånte på biblioteket i tiåret ca. 1955-65, kan vi få et indblik i, hvad der optog sindene i Vind på et tidspunkt, hvor livet på landet på en lang række områder var under forandring.

Efterkrigstidens landkultur gør ikke noget væsen af sig selv, og derfor kan den på blot 30-40 års afstand være svær at få øje på. For såvel sam- som eftertid var traktorrevolutionen langt mere synlig: de små, grå og slidstærke Ferguson-traktorer, der kæmpede sig frem over markerne. Langt mere synlig end læsning af bøger af forfattere, som bortset fra Morten Korch næppe kendes af mange i dag. Iøjnefaldende var også nedlæggelsen af de mindre andelsmejerier, hvis skorstene holdt op med at ryge, og hvis indre blev forvandlet til lagerlokaler eller maskinstation. Nedlæggelsen af mindre landsbyskoler og bygning af nye og større centralskoler var også svære at overse. Altsammen umiddelbare synlige udtryk for, at livet på landet i 1950'erne var i opbrud.

Der var imidlertid også tale om et kulturelt opbrud. Set fra et landsognsperspektiv blev ikke mindst centralskolerne oplevet som en

prikken hul på sognehorisonten, og sigtet med 1958-skolelovens ophævelse af skellet mellem land- og købstadsskole var bl.a. også at sætte skub i moderniseringen af landkulturen. Den kulturelle egenart, der herved anfægtedes, var samhørigheden mellem hjem og skole og arbejdets centrale værdi i bondelivet. Heroverfor blev centralskolerne af nogle oplevet som »anmassende i deres fabrikmæssige Grovhed«, som det blev udtrykt i en leder i landbobladet *Landet* i 1954 – dvs. som redskab og måske især symbol for en moderne bykultur. De datidige undertiden stærkt ophedede diskussioner af centraliseringsplaner på skoleområdet drejede sig derfor ikke blot om i mere eller mindre vid udstrækning at tilgodese uddannelsesmuligheder for børn på landet. De drejede sig i nok så høj grad om at besinde sig på eller opgive en bondekultur, hvis fundament blev lagt i de sidste årtier af 1800-tallet (1).

Også Vind Sogn tog del i dette opbrud, og gennem litteraturlæsningen i sognet kan vi følge, hvordan man reagerede på denne opbrudssituation. Inden vi ser nærmere på litteraturlæsningen og biblioteksforhold i Vind i 1950'erne og begyndelsen af 60'erne, kan det imidlertid være nyttigt først at se mere generelt på biblioteksforholdene på landet i efterkrigstiden.

Læsekultur og biblioteker på landet i 1950'erne

Landsognsbibliotekerne, som i mange tilfælde flyttede med ind på de nye centralskoler, var et mindre omdebatteret led i omformningen af livet på landet. Den voldsomme udbygning og højnelse af bibliotekernes serviceniveau i løbet af 60'erne kan således den dag i dag let forlede en til at overse, at endnu i 50'erne var biblioteksforholdene på landet mange steder en mistrøstig affære.

I en artikel i *Information* med den manende overskrift »De smaa sognebibliotekers tid er ved at være forbi« ridsede Ejvind Larsen i 1960 sognebibliotekernes situation op:

Fejlen er den enkle, at kommunerne er for smaa. Den samme fejl, der i mange aar hæmmede landsbyskolen og børnene fra denne skoleform i forhold til købstadsskolen og børnene herfra. I 1958 blev man derfor nødt til at gennemføre en skolereform, der om ikke direkte, saa dog indirekte tvang de smaa kommuner til at indgaa skoleforbund for overhovedet at kunne opfylde lovens krav.

Det er en tilsvarende ændring, der skal gennemføres for bibliotekslovens vedkommende, saaledes at kommunerne slaar sig sammen om oprettelsen af fælles store biblioteker. < ... > Mange sogne-

Et kælderlokale med næsten privatboligagtig indretning. Et almindeligt bord med en stuebordlampe gjorde det ud for udlånsskranken, hvorpå bibliotekets bog- og udlånskartotek var placeret. Så primitivt kunne et landsognsbibliotek tage sig ud i mellemkrigstiden og den første efterkrigstid. (Ulfborg Sognebibliotek 1936. Ringkøbing Amt. Biblioteksskolens Billedsamling).

raad tænker som saa, at naar de alligevel maa gaa i skoleforbund, kan de jo lige saa godt samtidig indgaa biblioteksforbund. Ofte er bibliotekerne anbragt paa skolerne, og de kan saa følge dem til den store centralskole. (*Information* 19.-20.11.1960).

Baggrunden for denne situationsvurdering var et meget ringe udbygget biblioteksvæsen på landet. Ejvind Larsen anfører selv i den omtalte artikel to eksempler fra Sjælland, Hejninge Sognebibliotek og Buerup Sognebibliotek. De to biblioteker var begge placeret på skoler og havde i 1959 en bogbestand på henholdsvis 1.183 og 4.017 bind. Antallet af lånere var i 1959 på henholdsvis 68 (39 voksne, 29 børn) og 201 (100 voksne, 101 børn). Et markant udtryk for disse små bibliotekers betrængte situation er Buerups biblioteks boganskaffelser i 1959: 15 skønlitterære bøger, 8 fagbøger og 2 børnebøger. Det var, hvad der blev råd til med 793 kr. om året til bogindkøb og indbinding. Og så

var biblioteket i Buerup, hvad angår antallet af bøger, endda et vel-forsynet sognebibliotek.

En kender af folkelig oplysningsvirksomhed, Roar Skovmand, fandt i 1949, at biblioteksforholdene »i landsognene lader (...) endnu meget tilbage at ønske« (2). Eksistensen af biblioteksløse landkommuner er da også et tilbagevendende spørgsmål i den biblioteksfaglige debat i 50'erne. Ofte formuleres dette spørgsmål tidstypisk som et professionaliseringsproblem:

Alle er nu enige om, at opstilling af en reol i et klasseværelse ikke er en tilfredsstillende løsning af sognebibliotekets lokaleforhold. Det er nemlig ingen løsning. Et moderne folkebibliotek er en institution med ganske bestemte funktioner. Dets fornemste opgave er at støtte skolen og det frie oplysningsarbejde. Dette gøres ved hjælp af bøger indenfor forskellige kategorier: børnebøger, haandbøger og udlansbøger for voksne. (Aage Bredsted, *Bogens Verden* 1947, s. 15-16).

Og som et spørgsmål om gennem centralisering at »lære at se ud over de snævre sognegrænser« (3).

Spørgsmålet om biblioteksløse landkommuner var hovedsagelig et udkantsproblem. Det er påfaldende, at af de i alt 191 biblioteksløse kommuner i 1956/57 fandtes størstedelen koncentreret i Vest- og Nordjylland, Lolland-Falster og Sydsjælland. Årsagen hertil var et meget lavt befolkningstal i visse landsogne, men man bør ikke være blind for, at der også kan have været tale om en holdningsmæssig modstand. De vest- og nordjyske samt sydsjællandske områder var således samtidig indremissionske centre. Ved oprettelse af nye biblioteker i landkommuner blev der i tiåret 1955-65 gjort en del for at udbedre biblioteksmangelen, men endnu i midten af 1960'erne falder antallet af biblioteksløse landkommuner i de vest- og nordjyske centralbiblioteksområder i øjnene. På dette tidspunkt er man dog samtidig i gang med at etablere større enheder i bibliotekssystemet.

De landsogsbiblioteker, der virkede i 50'erne og første halvdel af 60'erne, har rimeligvis i temmelig stor udstrækning været af en karakter som i Hejninge og Buerup. Selv hvis man går ud fra en biblioteksstørrelse, der m.h.t. bindantal for voksne er sat så lavt som 1.500 bind - altså væsentlig mindre end i Buerup - viser det sig, at ca. 41 pct. af alle sognebiblioteker i 1960/61 falder inden for denne størrelse (4). Det er da også den slags mindre sognebiblioteker, der omtales i artikler om sognebiblioteker i ugebladet *Landet* fra begyndelsen af

50'erne (5). Et gennemgående træk i disse artikler er fremhævelsen af den pionerindsats, som har fået biblioteksvirksomheden i gang og fortsat driver den, hvilket viser, at sognebibliotekerne endnu ikke er blevet oplevet som noget selvfølgeligt. Og et andet gennemgående træk er som i centralskoledebatten sammenbindingen af skole, lærer, det sognebundne kulturliv og familielivet og påpegning af disse små enheders kulturelle værdi:

Et sogn, som har et bibliotek, som er dets eget, det være så nok så lille og indskrænket hvad lokaler og boghyldemetre angår, er bedre stillet end det, som har haft et, men som måske om ikke længe må nøjes med at få at vide, at i den og den by ligger der et stort og fornemt bibliotek; <...>

Nedlægger man i misforstået idealisme de små sognebiblioteker, vil mange afsides liggende gårde få op til 15, 20, ja 30 km. til nærmeste bibliotek. Og hvis man så der <...> er henvist til cykler og rutebil, kan det siges med sikkerhed, at man vil opnå det modsatte af, hvad man tilsigtede: der vil blive byttet færre bøger, læst mindre og brugen af biblioteket vil gå ned. (Sognepræst Peter Riemann: »De små sognebiblioteker på landet« IN *Højskolebladet* 49. 1960. s. 768)

Modsigelsesfuldheden i forsøgene på at modernisere landkulturen bliver her tydelig: til trods for at centralisering på kommunalt plan af mindre biblioteker sigter mod at højne serviceniveauet, kan effekten heraf blive den stik modsatte. Det er måske mindre en professionel decimalsystematisk bibliotekar, der er brug for, end en engageret person, der er godt kendt med og i lokalmiljøet.

Hvis man kan tro beretningerne fra 50'ernes sognebiblioteker, har bibliotekaren, der som oftest var lærer, udøvet en omfattende kulturel styring – men givetvis i god forståelse med lånergruppen, fordi læreren, skolen og biblioteket har været centrum for forvaltningen af sognets officielle kulturelle værdifællesskab. Genkommende er således beskrivelserne af lærernes bibliotekarvirksomhed som led i et langt bredere virkefelt, her formuleret af lærer og bibliotekar Johs. Larsen, Hejninge Sogn:

For resten passer jeg ogsaa sygekassen og naar folk kommer med kontingentet, faar de i reglen et par bøger med hjem. Ellers er det børnene i skolen, der laaner. »Jeg skulle have en bog til far«, siger en, og saa finder jeg en bog frem. Jeg kender jo efterhaanden alle i

sognet, saa det slaar næsten aldrig fejl, at jeg finder en bog, der kan læses. (*Information* 19.–20.11.1960).

Den kulturelle styring i denne form for bibliotekarvejledning udstilles i rendyrket form i beskrivelsen af lærer og bibliotekar Emanuel Nielsen, Halvrimmen:

– Er der nowed for mæ, hva' Nielsen? spørger en ældre Mand og peger på Marshalls »Det hvide Helvede« for nu trænger a til nowed grinagtigt, den var tung, den Bog du ga' mæ sidst, den af Jakob Knudsen, »Sind« er det, den hedder.

Bibliotekaren gaar hen til en af Reolerne og trækker en Bog frem.

– Saa vidt jeg ved, har du aldrig læst den af Aakjær. Ta' den først, saa kan du bagefter se, om du vil prøve »Det hvide Helvede«. (Jens Bondesen: »Degnen skabte Landsbyens Bibliotek« IN *Landet* 12. 1951. s. 5.)

At denne selvhjulpne biblioteksvirksomhed ikke i længden kunne overleve, kan næppe undre. Til trods for dens kvaliteter i den personlige betjening kunne de små sognebiblioteker umuligt leve op til det ideal om biblioteket som en informationscentral, som udvikles i bibliotekskredse i 50'erne og 60'erne. Biblioteket skulle ikke længere med løftet kulturel pegefinger skelne mellem Jakob Knudsen/Jeppe Aakjær og Marshalls »hvide helvede«, men nærmest som en anden forretning levere den viden og litteratur, som lånerne forlangte. Denne ændring af forestillingen om, hvad et bibliotek er, var imidlertid ikke et snævert biblioteksteknisk spørgsmål, men afspejlede ifølge bibliotekssociologen B.V. Elberling en mere omfattende mentalitetsændring hos den danske befolkning i efterkrigstiden:

Tidligere – da udviklingen var langsommere – gjaldt det for folkeoplysningen om *at hæve de flest mulige op på et eller andet mere eller mindre ideologisk betinget dannelsesniveau*, således at de kunne klare deres tilværelse bedre der. I efterkrigstiden blev folkeoplysningens perspektiv et andet. Nu gjaldt det om *at hjælpe folk til at følge med og orientere sig. Det var som om den ideologiske side af sagen fortonede sig noget.* (B.V. Elberling: »Slagelse-undersøgelsen« IN *Bogens Verden* 43. årg. 1961. s. 3; min understregning).

Spørgsmålet er så, om denne drejning væk fra en åbenlyst holdningsbåret kulturformidling over mod en tilsyneladende mere neutral

og teknisk formidling af viden ikke i første omgang var et byfæno-
men? Om ikke landbefolkningen først senere, dvs. i løbet af 60'erne,
blev draget ind i denne udvikling og reagerede herpå? Det folkelige
kulturliv (forenings-, mødeliv, gymnastik m.m.) var trods alt endnu i
50'erne ikke overhalet af massekulturen i form af diverse underhold-
ningstilbud. På landet befandt man sig stadig i vid udstrækning inden
for rammerne af et kulturelt værdifællesskab, hvis fundament og or-
ganisatorisk form rakte tilbage til 1800-tallets slutning.

Vind Sognebibliotek

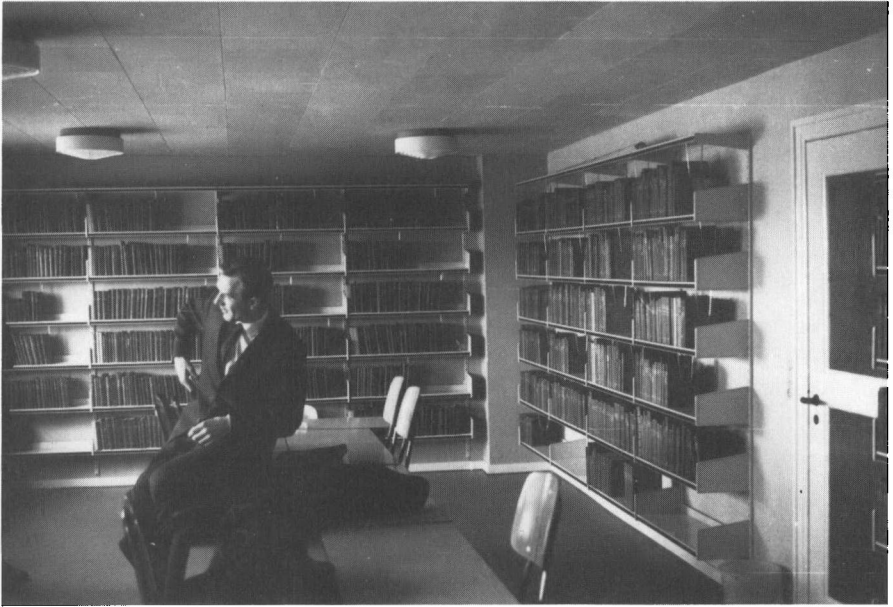
Biblioteket i Vind var i 1950'erne et af de omtalte små sognebibliote-
ker. Biblioteksforeningen for Vind Sogn stiftedes 1. marts 1941 med
førstelærer Jens Kr. Laursen som sin første formand. Når der kan
være grund til at følge Vind Sognebiblioteks etableringshistorie i de-
taljer, er det fordi bibliotekets første 10–15 år leder tanken hen på de
ihærdige, men ofte fejlslagne, forsøg på at drive biblioteksvirksomhed
i landsogne i 1800-tallet.

I vinteren 1941–42 startede biblioteket sin virksomhed, og i det
første år var der i sognet 66 voksne lånere. Til bibliotekets start var
der i sognet indsamlet et beløb på 925 kr., hvortil kom sognerådets
engangsbeløb på 200 kr. og et årligt tilskud på 100 kr. (6).

Biblioteket var placeret i Vind Stationsby, hvor fru Marie Pedersen
stod for udlånet. Hvor længe fru Pedersen fungerede som bibliotekar
vides ikke, men i 1948, hvorfra der foreligger en indberetning om
biblioteket ved biblioteksinspektør E. Allerslev Jensen, er det fru Ma-
rianne Mortensen, der er bibliotekar:

Biblioteket staar i en privat Stue hos Bibliotekaren. Bogbestanden
er jævnt hæderlig, dog maa Bogkøbet for 1947–48 siges at være
fortræffeligt. Budgettet er imidlertid for lille, og det vil sikkert være
meget vanskeligt at faa det forbedret. Fru Mortensen er en meget
rar Dame, der holder rigtig pæn orden i Biblioteket, naar bortses
fra, at Skønlitteraturen er opstillet numerisk efter Forfattermærker-
nes Tal, <...>. (Indberetning efter besøg 08.03.1948. Statens Biblio-
tekstilsyns Arkiv).

Som det fremgår af Allerslev Jensens bemærkninger, var der langtfra
tale om noget velfungerende bibliotek, og bedre blev det ikke, da hr.
og fru Mortensen 1950/51 rejste fra sognet og solgte deres hus til Kr.
og Karen Poulsen:

Med de nybyggede centralskoler fik sognebiblioteket i løbet af 1950'erne større og lysere lokaler. Sognebiblioteket var også skolebibliotek og undervisningslokale, men fik nu et mere professionelt præg med standardiserede ståreoler, selvstændig udlånskranke og kartotekskasser af træ. (Hogager Sognebibliotek 1960. Ringkøbing Amt. Biblioteksskolens Billedsamling).

Da den tidligere bibliotekar fru Mortensen solgte sit hus til fru Poulsen, fulgte biblioteksvirksomheden med, og fru Poulsen er altså nu bibliotekar. Hun er ganske uegnet og forstår intet som helst af et biblioteks opgaver og har heller ikke nogen orden i biblioteket. Det står opstillet på et loft mellem gamle madrasser og klædeskabe og tager sig temmelig ynkeligt ud. Der kan ikke fyres, så bøgerne vil formentlig komme til at lide overlast i løbet af vinteren. (Indberetning efter besøg 05.11.1953. Statens Bibliotekstilsyns Arkiv).

Bibliotekets tilstand affødte forståeligt nok et skarpt brev fra Bibliotekstilsynet til biblioteksforeningens formand, hvori der diplomatisk peges på de muligheder for forbedring af biblioteksdriften, der lå i et planlagt centralskolebyggeri i Vind (7).

Da den nye centralskole, der afløste den stråtækte landsbyskole fra 1867, blev taget i brug i 1953, blev biblioteket da også kort efter overflyttet til skolen. Men hermed var alle problemer ikke løst. Ganske

vist fik man nu en lærer, J. Berg Jensen, til at være bibliotekar, men da biblioteksinspektøren i april 1955 atter var på besøg i Vind, registrerede han følgende:

Hr. Berg Jensen viste os et lille lokale på ca. 15 kvadratmeter, der ved nærmere eftersyn viste sig at være lægeværelset. På forespørgsel udtalte han, at det vist nok oprindeligt havde været meningen at indrette biblioteket i et andet lokale, <...>. Det pågældende lokale blev herefter beset. Det er ca. 50 kvadratmeter og særdeles velegnet som lokale, men det bruges i øjeblikket nærmest som pulterkammer. (Indberetning efter besøg 26.04.1955. Statens Bibliotekstilsyns Arkiv).

Besøget affødte endnu et skarpt brev, denne gang til Vinding-Vind sogneråd (8), og endelig fra 1. januar 1956 blev det rigtige bibliotekslokale med det rigtige inventar (udlånsstråle, reoler, borde og stole) taget i brug.

Som nævnt leder denne etableringshistorie tanken hen på 1800-tallets landsogsbiblioteker. Og denne fornemmelse af 1800-tal gælder ikke kun biblioteket, men sognet som helhed, hvor kampen mod den ydre natur i form af hedeopdyrkning har stået på helt op til Anden Verdenskrig. Dobbeltbyen Vind Kirkeby og Vind Stationsby kommer derfor først meget sent i berøring med det moderne Danmark.

I 2. udgaven af Traps Danmarksbeskrivelse fra 1879 angives, at af sognets samlede areal på 11.501 tdr. land var endnu henved 10.000 tdr. land (87 pct.) dækket af lyng. Og Landhuusholdningsselskabets amtsbeskrivelse fra 1833 citeres for en karakteristik af Vind Sogn som »en af de vildeste Hedeegne i hele Amtet; hvorhen man end vender sig, møder Øiet næsten overalt nøgne Sandbanker. Imellem Vind, Ulfborg og Torsted er den saakaldte Kronhede, en uoverskuelig Strækning af Hede og Sandflugt« (9).

Godt 100 år senere, hvor to trediedele af sognet er dækket af hede og plantager, ser den lokale lærer og lokalhistoriker Esbern Jespersen noget lysere på Vind:

I de senere Aar er der opstaaet en lille By ved Kirken med Købmandshandel, Missionshus og Forsamlingshus. Og Vind Stationsby har flere Forretninger samt et Andelsmejeri.

I Røjkjær Hede arbejdes der for fuld Kraft af »Jysk Landvinding« med at opdyrke og kultivere 180 Td. Land Hede, hvorpaa

der tænkes oprettet 5 Landbrug. (Esbern Jespersen: *Vind Sogn*. Sørvad 1938. s. 22).

Vinds moderne »storhedstid« synes således at ligge i tiden op til og umiddelbart efter Anden Verdenskrig, idet der i dag ikke er meget andet tilbage af Vinds erhvervsliv end en skrantende købmandshandel. Andelsmejeriet er nedlagt, jernbanen er nedlagt. Men endnu o. 1940 kunne Esbern Jespersen forhåbningsfuldt se sognets fremtid i møde, om end med en vis foruroligelse m.h.t. det kulturelle livs ringe udvikling uden for det daglige arbejde:

De senere Aars Udvikling er i Stigen. Grønne Naaetræsplantager skyder frodigt op omkring Hjemmene. Mergling og Dræning fortsættes, Afgrøden bliver bedre Aar for Aar, nye Hjem bygges, og Fattigfolk driver ikke rundt på Omgang som i gamle dage. Men en urimelig stor Del af Livet medgaar dog til Erhvervelsen af dagligt Brød, skønt Mennesket ikke lever af Brød alene. (ibid., s. 111).

Sognebiblioteket var et forsøg på at orientere sig ud over kampen for det daglige brød. Vel at mærke et mere eller mindre ikke-religiøst orienteringsforsøg, idet sognets kulturelle liv frem til midten af 1900-tallet hovedsagelig var et religiøst forsamlingsliv med to centre: den indremissionske kreds omkring missionshuset Bethesda (opført 1897) og den grundtvigske valgmenighedskreds omkring forsamlingshuset (opført 1912).

Vind Sognebibliotek, som søgtes af både den indremissionske og den grundtvigske kreds, var ved dets start et meget lille bibliotek. I 1941/42 indeholdt biblioteket 201 bøger, og knap 10 år senere i 1950/51 var bogbestanden fortsat overskuelig med 534 bøger. Ved indgangen til 60'erne var bogbestanden fordoblet (1.124 bind) på baggrund af en gennemsnitlig årlig tilvækst på ca. 60 bøger (skønlitteratur og faglitteratur). Hertil kommer, at Holstebro Centralbibliotek i 1951 påbegyndte bogbuskørsel med bl.a. udstationering af bøger for en måned ad gangen til oplandets sognebiblioteker, hvilket har forøget Vindboernes lånemuligheder.

I 1950/51 benyttede 36 af sognets voksne indbyggere biblioteket. Antallet af lånere stiger lidt i løbet af 50'erne til 40-50 lånere, som formentlig har været en nogenlunde fast gruppe, hvilket samtidig siger noget om, at biblioteket er blevet benyttet af en meget lille del af sognets indbyggere.

Med hensyn til udlån lå antallet af udlånte bøger i 1950/51 på knap

600 bøger, hovedsagelig skønlitteratur. I løbet af 50'erne og frem til begyndelsen af 60'erne vokser udlånstallet til 1.000–1.200 bøger om året, for så 1963/64 at falde brat til niveauet omkring 1950. Det bratte fald skal sandsynligvis ses i sammenhæng med, at netop i første halvdel af 60'erne blev fjernsynet stort set hvermandseje og dermed et centralt medium for underholdning og i det hele taget udfyldning af fritiden. Bibliotekaren i Hejninge kunne således allerede i 1959 ved en opgørelse over forholdet mellem boglån og lånere med fjernsyn konstatere, at boglånet »gaar slemt tilbage, naar TV rykker ind« (10).

Lånerne i Vind var flittige lånere. Hvis man ser bort fra sommermånederne, har hver låner i gennemsnit lånt 3 bøger om måneden. Det interessante er imidlertid ikke så meget omfanget af lånte bøger, men *karakteren* af de lånte bøger – og dermed indholdet af den kulturelle horisont, som lånerne kom i berøring med gennem læsningen. Det er dog ikke i dag muligt i fuldt omfang at rekonstruere udlånet i Vind Sognebibliotek. Men ved at benytte udlånssedlerne bag i de bøger, der er blevet anskaffet siden bibliotekets start og fortsat står på reolerne i Vind Sognebibliotek, og ved at se på bibliotekets indkøbspolitik 1950-64 kan man skaffe sig et nogenlunde pålideligt indtryk af, hvilke skønlitterære bøger der har været mest udlånt ca. 1955-65 (se skema 1).

Den skønlitterære horisont i Vind ca. 1955–65

Med en lånergruppe på 45-50 personer vil de 20 mest udlånte bøger (spændende fra 17 til 31 udlån) have været lånt/læst af et sted mellem halvdelen og to trediedele af lånergruppen og således udgøre en fælles horisont. Det betyder dog langt fra, at lånergruppen kan tages til indtægt for sognet som helhed. Vind Sogn havde i 1955 615 indbyggere (1960: 640 indbyggere), så det er som allerede nævnt et meget lille udsnit af sognets samlede befolkning, der har benyttet biblioteket.

At bønder og skønlitterær læsekultur er et umage par er et velkendt fænomen. Ejnar Munch fastslog således kategorisk i 1934, at »Flertallet af Bønder læser ikke meget. Mange af dem har slet intet Forhold til Digtningen gennem Læsning« (11). Bibliotekssociologiske undersøgelser fra 1970'erne viser det samme: at antallet af ikke-boglæsere er afhængigt af bl.a. lavere uddannelse og bopæl i landdistrikterne (12). Og i 1986 kunne man i *Landsbladet* læse, at over halvdelen af kvinderne i landbruget sjældent eller aldrig læser en bog.

Den lave læseaktivitet er primært betinget af arbejdets ofte altover-

Skema 1. De 20 mest udlånte bøger i Vind Sognebibliotek ca. 1955–1965.

Forfatter	Debut/ 1.udg. på dansk	Titel	Udgivelses- år: 1.udg. /opst. udg.	Forlag	Antal udlån
Richard Holm 1900–1983	1940	Vilde Svaner	1947/1949	Lohses Forlag	31
Peter Hansen Skovmoes 1885–1979	1911	Nu skinner so- len igen	1955/1955	De Unges Forlag	25
Johan Falkberget 1879–1967	1939	Nattens Brød	1943/1943	Jespersen & Pio	24
Sigurd Elkjær 1885–1968	1915	Niels Tambours Datter	1940/1952	Fremad	23
Herman Bang 1857–1912	1879	Ved Vejen	1886/1943	Gyldendal	22
Peter Hansen Skovmoes 1885–1979	1911	De, der vil være rige	1952/1952	De Unges Forlag	22
Morten Korch 1876–1954	1898	Fare, Fare Krigsmand	1953/1953	Branner & Korch	22
Morten Korch 1876–1954	1898	Den blå Diamant	1958/1958	Branner & Korch	22
Kaj Munk 1898–1944	1922	Han sidder ved Smeltediglen	1938/1938	Nyt nord. Forlag	21
Finn Havrevold 1905–	1957	Han var min ven	1960/1960	Branner & Korch	20
Kaj Munk 1898–1944	1922	Med Sol og megen Glæde	1942/1942	Nyt nord. Forlag	20
Johan Skjoldborg 1861–1936	1893	Bjærregården	1904/1953	Gyldendal	20
Peter Hansen Skovmoes 1885–1979	1911	Familien på Svendsgård	1958/1958	De Unges Forlag	19
Richard Holm 1900–1983	1940	Præsten på Langø	1956/1956	Lohses Forlag	19
Jan Hein (pseud)	1952	Samme kurs	1952/1952	Branner & Korch	18
Viktor Myrén 1883–1941	1939	De gode Fodspor	1939/1939	De Unges Forlag	18
Storm P. 1882–1949	1913	13 øre – alt iberegnet	1915/1959	Branner & Korch	18
Jeppe Aakjær 1866–1930	1897	Jens Langkniv	1915/1950	Gyldendal	18
Peter Hansen Skovmoes 1885–1979	1911	Hvad gavner det et menneske	1956/1956	Lohses Forlag	17
Morten Korch 1876–1954	1898	Fasters dragkiste	1954/1954	Branner & Korch	17

gribende karakter i landbruget, hvorfor det er svært at afgrænse en egentlig fritid, ikke mindst i det arbejdsintensive sommerhalvår. På denne baggrund kan man derfor forvente, at bibliotekslånerne i Vind i 50'erne og 60'erne har været særligt interesserede i det kulturelle liv. Den meget udlånte litteratur siger således især noget om den fælles værdihorisont blandt de kulturelt aktive i sognet.

Et karakteristisk træk ved de 20 mest udlånte bøger (skema 1) er, at hovedparten af forfatterne er danske, og at de er født i de sidste årtier af 1800-tallet og derfor vanskeligt kan opfattes som udpræget dagsaktuelle i 50'erne og 60'erne. Det er næppe et litterært nyhedskrav, der har drevet lånerne til de pågældende forfattere, men snarere et holdningsmæssigt fællesskab. Et andet karakteristisk træk er den vægt, hvormed den brede folkelige realisme fra århundredets begyndelse fremstår blandt de mest udlånte bøger. Johan Skjoldborg og Jeppe Aakjær lægger historisk set grunden som repræsentanter for århundredskiftets bondeforfattere, mens Morten Korch og Sigurd Elkjær tilhører mellemkrigstidens mere idyllisk hjemstavnskildrende udløbere af denne tradition. Også Peter Hansen Skovmoes og Richard Holm er nært forbundet med denne bondelivsskildrende litteratur, men har et mere åbenlyst kristent sigte med deres litteratur (jvf. de to forfatters forlag). En vis forbindelse til denne danske tradition har endvidere svenskeren Viktor Myrén, hvis roman *De gode fodspor* (1939, del af trilogi) netop skildrer de folkelige bevægelers virke, herunder også de religiøse, i hans hjemegn Dalsland, og nordmanden Johan Falkberget, der især inden for rammerne af et kristent livssyn skildrer grubearbejderes og fjeldbønders hårde liv.

For en samlet betragtning står den bondelivsskildrende litteratur med rødder tilbage til århundredskiftet således meget stærkt blandt de mest udlånte bøger. *Den ny litteratur* i Vind i 50'erne og begyndelsen af 60'erne har været romaner med skildringer af livet på landet (i mellemkrigstiden) af Richard Holm, Peter Hansen Skovmoes og Morten Korch, hvilket yderligere bekræftes af disse tre forfatterskabers repræsentation blandt bøger med mindre end 17 udlån (13).

Grundlaget for de fremdragne tendenser i bogudlånet er ikke samtlige bøger, som Vindboerne kunne låne på biblioteket ca. 1955–1965. Af de 560 skønlitterære bogtitler, der blev anskaffet 1950–64, stod således kun 223 (40 pct.) på bibliotekets hylder i 1983 (14). Meget taler dog for, at den tendens, der er blevet afdækket i udlånet, ikke ville have haft en væsentlig anderledes karakter, selv om det havde været muligt at inddrage samtlige udlån i tidsrummet. Undersøger man f.eks. via de årlige anskaffelseslister, hvilke skønlitterære bøger Vind-

Skema 2. Vind Sognebiblioteks indkøb af forfatterskaber med mindst 5 titler 1950–1964.

Forfatter	Antal titler	Anskaffelsesperiode	Antal titler opstillet 1983
Niels Anesen	8	1951–63	1
Niels Aage Barfoed	8	1950–64	3
J. Bech Nygaard	8	1952–63	4
Marie Bregendahl	8	1953–62	4
Pearl S. Buck	8	1950–63	3
Mazo de la Roche	15	1950–61	-
A. Ehrencron-Kidde	6	1954–57	1
Sigurd Elkjær	7	1953–63	4
Carit Etlar	11	1954–57	1
Carl Ewald	6	1954–57	4
Johan Falkberget	5	1951–63	3
Graham Greene	6	1950–63	4
Gudrun Gregersen	5	1950–63	2
Gunnar Gunnarsson	5	1954–63	2
Axel Hambræus	6	1956–63	6
P. Hansen Skovmoes	7	1950–60	6
Richard Holm	5	1952–60	4
Morten Korch	13	1952–64	6
Thomas Olesen Løkken	13	1953–57	5
H. Pontoppidan	5	1954–55	2
Johan Skjoldborg	5	1950–56	2
Poul Ørum	5	1957–63	1
Karen Aabye	7	1951–63	3

(Kilde: Indberetninger til Statens Bibliotekstilsyn 1950–1964. Statens Bibliotekstilsyns Arkiv).

boerne overhovedet havde adgang til på biblioteket, og hvilke af disse der i særlig grad blev prioriteret gennem bibliotekets indkøb af skønlitteratur 1950–64, genfinder man således stort set den samme tendens, som gør sig gældende i udlånet.

Fortsat anskaffelse af bøger inden for et forfatterskab kan ses som udtryk for en interesse for det pågældende forfatterskab. I skema 2 er anført de forfatterskaber, hvoraf der 1950–64 blev anskaffet mindst 5 bogtitler. Heraf fremgår for det første, at hovedparten af disse forfatterskaber er blevet indkøbt jævnt gennem hele tidsrummet, hvilket tyder på en stabil interesse. Undtagelser herfra er indkøbene af bøger af Carit Etlar, Carl Ewald, Astrid Ehrencron-Kidde, Thomas Olesen

Løkke og Henrik Pontoppidan, som snarere har karakter af samlede indkøb af populære forfatterskaber. For det andet genfindes den bondelivsskildrende og ofte slægtshistoriske litteratur fra århundredskiftet og mellemkrigstiden, foruden hos de allerede nævnte, i Marie Bregendahls fortællinger om Sødalsfolket, Thomas Olesen Løkkens romaner, bl.a. Niels Hald-serien, Niels Anesens slægtshistoriske romaner, Karen Aabyes Martine-serie om vestjyske bønders udvandring til USA, og i Gudrun Gregersens bonderomaner. For det tredje genfindes den religiøse litteratur, foruden den allerede nævnte, i Niels Aage Barfoeds religiøse historiske romaner om bl.a. H. A. Brorson og Hans Tausen, Axel Hambæus' religiøse bonderomaner.

For det fjerde og som et nyt moment i forhold til de registrerede udlån bemærkes anskaffelsen af bøger af J. Bech Nygaard, Poul Ørum og af international bestsellerlitteratur (Mazo de la Roche, Pearl S. Buck, Graham Greene). Mazo de la Roches canadiske familieroman, Jalna-serien (15), og Pearl S. Bucks romaner om kinesiske bønder og deres binding til jorden har imidlertid – til trods for deres umiddelbart eksotiske præg – tematisk store berøringsflader med den danske hjemstavnlitteratur. Det er samtidig betegnende for Vindlæsekulturens tidshorisont, at de internationale bestsellerforfattere, der når Vind 1955–65, havde deres gennembrud i 1930'erne. I modsætning til disse bestsellerforfattere peger J. Bech Nygaards, Poul Ørums og Graham Greenes romaner frem mod en reel overskridelse af den ellers dominerende skønlitterære hjemstavnshorisont, mod en foruroligelse over og en moralsk engageret bearbejdning af det moderne liv – det være sig opdragelses- og ægteskabsproblemer, eller storbyens vold og forbrydelser – men langt hen under fastholdelse af en fortolkningsramme, hvor troen, familiemæssige traditionsværdier og medmenneskelig ansvarlighed er genkommende træk. For de læsere, der ved siden af de mere ensidigt traditionsbekræftende bondelivsskildringer også læste romaner af f.eks. J. Bech Nygaard eller Graham Greene, har den »moderne« litteratur givetvis fungeret som en åbning mod livet uden for sognehorisonten – dog uden at læserne har hengivet sig til dette liv endsige i deres læsning er blevet radikalt anfægtet i deres tiltro til sognehorisontens værdinormer. Karakterisk er det da også, at Poul Ørums første romaner er historiske romaner, der i deres anlæg kan minde om de historiske bonderomaner, og at Bech Nygaard, hvis sociale (sentimentale) problemromaner har træk til fælles med f.eks. religiøse problemromaner, synes at have været den mest udlånte af det tre nævnte forfattere (*Vejen* (1954) udlånt 14 gange; *Nåleøjet* (1960) udlånt 10 gange). De af Poul Ørums og Graham Greenes ro-

maner, der fandtes i biblioteket i 1983, har derimod ikke været udlånt mere end 6-8 gange.

Ved at supplere tendensen i de udlånte bøger med tendensen i de indkøbte bøger får man da den opfattelse bestyrket, at Vindboerne i et tiår, hvor ændringerne af livet på landet pressede sig på, i deres literaturlæsning søgte ind mod nogle af de værdier, som det i takt med moderniseringen af livsvilkårene på landet blev stadig mere vanskeligt at tilskrive reel gyldighed. Denne opfattelse bekræftes yderligere af, at bøger af aktuelle forfattere i 50'erne som Martin A. Hansen, Karen Blixen, Tage Skou Hansen, Tarjei Vesaas er meget lidt udlånt (Martin A. Hansen *Løgneren* (1950), der først blev anskaffet så sent som 1959/60, har således kun været udlånt 6 gange), og at bøger af 60'er-modernisterne (f.eks. Klaus Rifbjerg, Leif Panduro) slet ikke er blevet anskaffet.

Litteraturforbruget i Vind Sogn ca. 1955–65 kaster et tankevækkende sidelys ind over den kulturpolitik, der fra midten af 60'erne blev ført i den nærmeste større by, Holstebro. Ud fra en erkendelse af at en aktiv kulturpolitik var et centralt omdrejningspunkt i forvandlingen af Holstebro fra en industrielt tilbagestående og kulturelt set stillestående vestjysk udkantsby, satsede man fra lokalpolitisk hold (med borgmester K.K. Nielsen og kommunaldirektør J. Johansen i spidsen) på at fremme initiativer inden for kunst-, teater- og musiklivet. Købet af Giacomettis skulptur »Kvinde på Kærre« i 1965, Odinteatrets etablering på en gård ved Holstebro i 1966, ansættelsen af stadskomponisten Jørgen Plaetner i 1967 og etableringen af et kunstmuseum i 1965 hørte til de mere iøjnefaldende og meget omdebatterede dele af kommunens kulturprogram (16).

Holstebros borgmester og kommunaldirektør havde givetvis fat i den lange ende i betoningen af industrialiseringen og moderniseringen som en *kulturel* omformningsproces. Men med Vind i baghovedet – og dermed den kulturelle horisont hos hovedparten af byens tilflyttede ufaglærte arbejdere – kan man diskutere, om ikke de kulturpolitiske initiativer i for høj grad var orienteret mod overmoderniserede finkulturelle udtryksformer.

Læsning i Vind – et ekstremt tilfælde?

De litterære interesser i Vind er nok temmelig egenartede men ikke derfor nødvendigvis utypiske for bogudlånet i mindre sognebiblioteker i udkantsområder og landdistrikter (17). Det noget større bibliotek i Ringkøbing synes f.eks. ikke, hvad bogudlån angår, at have været afgørende forskelligt fra Vind Sognebibliotek. Den mest efter-

spurgte forfatter på Ringkøbing Bibliotek i årene op til 1954 var Morten Korch:

Men det er aabenbart ikke specielt Morten Korchs omdiskuterede Navn, Interessen samler sig om, men snarere en hel »litterær Retning« – <...>. Flere beslægtede Forfattere hører nemlig ligeledes til de mest efterspurgte, bl. a. Johanne Korch og Lars Nielsen, Brande. Bøger, der præges af Forfatterens kristne Overbevisning, søges ogsaa i stort Omfang. Blandt de mest læste Bøger af kristeligt Indhold er Svenskeren Leonard Strømbergs Romaner.

<...>

Det helt højliterære og det »ubegribelige« moderne har ikke i egentlig Forstand noget Publikum paa Ringkjøbing Folkebogsamling. (Børge Visby Sørensen: »Litteratur-Kritikken – og den jævne Læsers Dom' IN *Ringkøbing Amts Dagblad* 22.03.1954).

Det, der aftegner sig i denne karakteristik, er omridset af en særlig landkulturel læsekultur. Også i Ungdomskommissionens undersøgelse i 1946 af bl. a. ungdommens læsevaner stikker den litterære landkultur hovedet frem, idet det viser sig, at unge fra landet hovedsagelig læste bøger svarende til de mest udlånte i Vind og Ringkøbing i 50'erne (18). Københavnerungdommen læste derimod internationale underholdningsromaner, mens de to tendenser blandedes i provinsbyungdommens læsning (19).

Det påtrængende spørgsmål er da, i hvilket omfang og hvor længe den særlige landlæsekultur evnede at gøre sig gældende. Masselæsningens voksende orientering mod international bestsellerlitteratur kan som generel udviklingstendens næppe anfægtes. Bestsellerlister fra 1950–55 (20) viser, hvorledes denne litteratur vandt frem, og den landsdækkende undersøgelse fra 1964 af befolkningens læsevaner peger – omend væsentlig mindre entydigt – i samme retning. Den mindre entydige orientering i 64-undersøgelsen kan dog i første omgang give anledning til at betvivle bestsellerlisterne som udtryk for læserforventninger blandt læsere uden for København og de større provinsbyer.

Sammenligner man læsningen i Vind med 64-undersøgelsen er det dog fortsat påfaldende, hvor få overensstemmelser der er m.h.t. forfatternavne (jf. skema 3). De eneste overensstemmelser blandt danske forfattere er Morten Korch, J. Bech Nygaard og Herman Bang, men Lars Niensens forfatterskab, som forunderligt nok ikke læses i Vind, er nært beslægtet med hovedstrømmen i den læste skønlitteratur i

Skema 3. De 10 mest læste danske og oversatte forfattere 1964

Danske forfattere	Oversatte forfattere
Morten Korch	Nevil Shute
Sven Hazel	John Steinbeck
J. Bech Nygaard	Hans Martin
Leif Panduro	Margit Søderholm
Johs. V. Jensen	Erich Maria Remarque
Ib Henrik Cavling	A.J. Cronin
Lars Nielsen	Pearl S. Buck
Martin A. Hansen	Sigrid Undset
Herman Bang	Sigurd Hoel
Hans Scherfig	Aksel Sandemose

Kilde: B.V. Elberling og Inger Bruhns: *Læste bøger*. Kbh. 1967. s. 39–40)

Vind. Hovedindtrykket er dog, at Vind i forhold til læsningen på landsplan indtager en mere ensartet position, som ikke reflekterer den brydning mellem bondelivsorienteret litteratur (Morten Korch, Lars Nielsen, Martin A. Hansen) og en mere moderne spændings- og underholdningsbetonet og bylivsorienteret litteratur (Svend Hazel, Ib Henrik Cavling, Leif Panduro), der endnu på landsplan i 1964 kan spores i de 10 mest læste danske forfattere.

Brydningen i 1964-undersøgelsen er dog givetvis kraftigere, idet den statistiske udjævning på landsplan ikke tager højde for land/by- og provins/center-forskelle, hvilket kan betyde, at læsningen i Vind måske er mindre særegen i forhold til landet/provinsen som helhed end i forhold til Danmark som helhed. Det er imidlertid ikke muligt at forfølge dette synspunkt i 1964-undersøgelsen p.g.a. dens ringe detaljeringsgrad. En fornemmelse af, at synspunktet måske alligevel har sin berettigelse, kan man få ved at se på, hvilken skønlitteratur der var gangbar blandt et københavnsk bibliotekspublikum 1950–60 (21).

I 50'erne svigtede det københavnske bibliotekspublikum den folkelige eller sociale realisme fra århundredskiftet (Martin Andersen Nexø) og mellemkrigstiden (de svenske autodidakter, Johan Falkberget, Harald Herdal, Leck Fischer). Det virker, som om koldkrigsstemningen (der åbenbart gjorde større indtryk i byerne?) overskærer forbindelsen til, hvad der for et bylæsepublikum må svare til Vind-læsernes optagethed af historiske og aktuelle bondelivsskildringer.

I takt med denne afmatning vinder en broget skare af udenlandske (især amerikanske og engelske) forfattere frem, bla. Steinbeck, Mot-

ley, James Jones, Irwin Shaw, Richard Wright, Hemingway, Graham Greene, Françoise Sagan, og af danske forfattere er Martin A. Hansen, William Heinesen, Poul Ørum, Willy August Linnemann, Karen Blixen de foretrukne hos det københavnske bibliotekspublikum i 50'erne.

Hvis de nævnte tendenser i biblioteksudlånet ikke kun har gyldighed for et enkelt københavnsk bibliotek, men for København som helhed og for de største provinsbyer, så understøtter de fornemmelsen af, at den landsdækkende undersøgelse fra 1964 udjævner regionale forskelle. I hvert fald indtil begyndelsen af 50'erne var den danske litteratur m.h.t. forfatterrekruttering og forlagsmæssigt i høj grad decentraliseret, hvilket indebar en geografisk og ideologisk mangfoldighed (22). I løbet af 50'erne undergik omgangen med litteratur imidlertid på en lang række niveauer spændende fra produktion til formidling en professionalisering og centralisering, hvorved skellet mellem den såkaldte finlitteratur og en bredere folkelig læsekultur for alvor blev synligt:

Desværre synes der stadig at blive færre og færre læsere, som er virkelige paa bølgelængde med de nyere danske forfattere. <...>

En af grundene til, at læserne fjerner sig fra »den alvorlige digtning«, er vel nok den kendsgerning, at litteraturen i de senere aar i stigende grad er blevet forpagtet af bestemte akademiske klikker.

<...> En art intellektuel overklasse er ved at erobre litteraturen totalt. Maaske netop et tegn paa – rent aandeligt – at noget er ved at være forbi, og noget helt andet undervejs. (Hans Bjerregaard: »Akademikerne har erobret litteraturen« IN *B.T.* 22.07.1959).

I denne situation ser Hans Bjerregaard hos litteraturlæserne dels en orientering mod ældre, sikre forfatternavne, dels en orientering mod »den allerbilligste kulørte litteratur«, der har fået »en magt som ingen sinde tidligere i vort kulturliv«. Netop denne modsætningsfyldte orientering tenderer mod at blive harmoniseret ud af 1964-undersøgelsen, hvorfor det forkommer mere rimeligt at opfatte litteraturlæsningen frem til begyndelsen af 60'erne som mere uensartet og sammensat, end den generelle statistik lader ane.

Litteraturlæsningen i Vind er et konkret eksempel på, hvor forskelligt et lokalt læsemiljø kan være fra det billede af det danske litteraturmiljø, man kan finde i diverse litteraturhistorier. Som et sådant lo-

kalt læsemiljø er læsningen i Vind ca. 1955–65 karakteriseret ved dels den folkelige bondelivsskildrende realisme fra århundredskiftet, dels en kristen tendens som grundlæggende værdinormer. I sig selv bør eksistensen af et sådant læsemiljø med egenartede værdinormer ikke give anledning til undren. Det bør imidlertid det forhold, at denne læsekultur synes at eksistere næsten uden mediemæssig forvaltning og på tværs af den dominerende mediemæssige forvaltning af litteraturen, idet den litterære kritik og diverse former for folkeoplysning i stigende grad i efterkrigstiden orienteres mod København og et intellektuelt mellemlags værdier (jf. Elberling-citatet s. xx). I sin anmeldelse af de første bind af samleværket *Danske digtere i det 20. århundrede* gjorde Morten Bredsdorff i *Højskolebladet* opmærksom på dette misforhold, idet han oplevede en tilsidesættelse af den folkelige realismes forfattere:

... man «slutter» læsningen af dette omfangsrige, men særdeles uensartede værk med en stærk fornemmelse af en voksende afstand mellem ægte folkelig digtning og en specielt københavnsk præget litteratur, der for tiden synes ligefrem at sætte en ære i en vis formel utilgængelighed, og hvis problemstilling ogsaa synes ret særegen. (*Højskolebladet* 11. 1952. s. 109).

Og videre hedder det om værkets prioriteringer:

Man forbigaar et saa ægte folkeligt forfatterskab som Marie Bregenhahls «...» Naar Harry Søberg er glemt, Johs. Buchholtz er udeladt og Marcus Lauesen end ikke nævnes, maa det skyldes, dels en alt for kommercielt betonet interesse for det flygtigt aktuelle, dels en københavnsk horisont, der som bekendt ofte ikke rækker hinsides Søndermarken, i hvert fald naar det gælder danske forhold. (ibid., s. 110).

En enkelt svale gør ingen sommer, og Morten Bredsdorffs opregning af problemet affødte ikke et alternativt forvaltningssystem – endsigse anfægtede den dominerende Københavns- og storbyorienterede litteratur- og kulturforvaltning (23). Bl. a. derfor er de lokale læsekulturer på landet blevet forbigået i tavshed og dermed blevet gjort til en blind plet i den kulturelle overlevering.

Først med fjernsynets udbredelse i løbet af 60'erne, brydes der for alvor mediemæssigt med den bondekulturelle sognehorisont. Først da bliver den moderne verden, det 20. århundrede, et uafviseligt vilkår i

den enkelte families stue, og netop derfor bliver de kulturelle og politiske modsætninger så tilspidsede i løbet af 60'erne og 70'erne (jf. Kunstfonddebatten i 1965, Fremskridtspartiets kultursyn, Kristeligt Folkepartis kultursyn).

I en vis forstand virker det, som om bondekulturen springer fra en sejlivet traditionsbefæstethed og direkte ind i en moderne mediefor- midlet masseunderholdningsindustri, dvs. bag om/udenom den »høje«/»fine« kunst og kultur. Dette spring var ikke uden omkostninger, men det var af en anden karakter end den forestilling om en dyb »kulturkløft« mellem en »høj« og »elitær« kultur overfor en »lav« »masse« kultur, der blev udviklet især i forbindelse med Kunstfond- debatten. De psykiske koks, som dette uformidlede spring afsatte, kan man bl.a. læse om i de nye bondeforfatteres litteratur fra midten af 70'erne og fremefter. Jeg tænker på bl.a. Grete Stenbæk Jensen, Ragnhild Agger, Tove Pilgaard, Knud Sørensen, Anne Marie Lønn, Arthur Krasilnikoff, som gennem erindringens bakspejl skildrer de psykiske eftervirkninger af det uformidlede spring, den åndelige egns- udvikling.

Noter:

1 *Højskolebladet* og ugebladet *Landet* indeholder op gennem 1950'erne et righoldigt materiale til belysning af, hvorledes diskussioner om landbrugets situation, skolefor- hold og landsbyernes ud/afvikling næsten uvægerligt slår over i en frisætning af og et forsvar for landlivsformens særegne karakter. 2 Roar Skovmand: *Lys over landet* Kbh. 1949. s. 166. 3 Oluf Abitz: »H.O. Langes foredrag i 1909 om bibliotekssagen udenfor København og dets aktualitet« IN *Bogens Verden* 1959. s. 244. 4 Se *Biblio- teksårbog* 1960/61. s. 91-151. 5 Desværre foreligger der ikke en samlet fremstilling om efterkrigstidens landsogsbiblioteker. I *Landet* 1950-57 findes følgende artikler om biblioteksforhold på landet: Niels Anesen: »Læren og Sognet« IN *Landet* 2. 1950. s. 5-6; Jens Bondesen: »Degnen skabte Landsbyens Bibliotek« IN *Landet* 12. 1951, s. 5; Vagn Heiselberg: »Nordens mest moderne Landsbybibliotek« IN *Landet* 48. 1953. s. 16-17; Tove Meyer Hægstad: »Helst en spændende Bog, Tak ...« IN *Landet* 9. 1955. s. 16-17. En debat mellem Poul Dam, Jørgen Mågård og Volmer Dissing om bl.a. biblio- tekernes litteraturformidling findes i *Højskolebladet* 25-28. 33. 1958. Peter Riemann: »De små sognebiblioteker på landet« IN *Højskolebladet* 49. 1960, afføder en debat om sognebibliotekernes vilkår (*Højskolebladet* 3, 5,7. 1961). Endelig har jeg læst flg. avisar- tikler om biblioteker på landet, Mogens Kragh Müller: »Det lille sognebibliotek - en oase« IN *Demokraten* 08.06.1955; Mogens Kragh-Müller: »Bog og traktor« IN *Social- demokraten* 09.06.1956; S.B. Andersen: »De nye skoler og bibliotekerne« IN *Fyns Ti- dende* 02.11.1956; Hans Andersen: »Bibliotekerne på landet« IN *Fyns Tidende* 02.11.1958; Mogens Kragh-Müller: »Læsevaner på landet« IN *Dagens Nyheder* 18.12.1958; Mogens Kragh-Müller: »Status i sognebiblioteket« IN *Dagens Nyheder* 22.10.1960; Ejvind Larsen: »De små sognebibliotekers tid er ved at være forbi« IN *In- formation* 19.-20.11.1960. 6 Brev 07.03.1941 fra Holstebro Centralbibliotek til Sta- tens Bibliotekstilsyn. 7 Brev 11.11.1953 fra Statens Bibliotekstilsyn til lærer J. Berg

Jensen. 8 Brev 02.05.1955 fra Statens Bibliotekstilsyn til Vinding-Vind sogneråd. 9 *Trap*. Bd. VI. 2. udg. Kbh. 1879. s. 384–85. 10 *Information* 19.–20.11.1960. 11 Ejnar Munch: »Digtningens Betydning for Bonden« IN *Dansk Udsyn* 1934. s. 253. 12 P.-H. Kühl og Jens Kristian Munk: *Folkebiblioteket og befolkningen*. Kbh. 1979. 13 Richard Holms romaner *Hedebloomsten* (1958) og *De våde veje* (1960) er blevet lånt henholdsvis 12 og 8 gange. Peter Hansen Skovmoes' romaner *Hjemmet i skoven* (1959) og *Ind gennem Porten* (1957) er blevet lånt henholdsvis 12 og 9 gange. Af Morten Korch rummer biblioteket 5 bøger, der er udlånt 5–9 gange. 14 Oplysningerne om Vind Sognebiblioteks bogindkøb 1950–64 stammer fra bibliotekets årlige indberetning til Statens Bibliotekstilsyn. Disse indberetninger, der med titelangivelser angiver hvad der er blevet købt af fag- og skønlitteratur, findes i Statens Bibliotekstilsyns arkiv. 15 Jalna-serien har givetvis været meget udlånt. Adspurgt om udlånets karakter er det således de bøger, den daværende bibliotekars kone, Viktorya Berg, først kommer i tanke om: »Der var alle de her Jalna-bøger om hele familien, og jeg kan ikke huske, hvad forfatteren hed. Der var jo sådan en hel stribe. De gik jo rask allesammen. Og der var selvfølgelig også både Morten Korch og alle de her ...« (interview 30.10.1987). 16 Fremstillinger af Holstebro Kommunes kulturpolitik i 1960'erne findes i Anne Marie Kastrup og Ivar Lærkesen: *Rindalismen*. Kbh. 1979. s. 65–71, og Ingvar Holm m.fl.: *Kulturmodel Holstebro*. Kbh. 1977 s. 11–26. 17 De sparsomme oplysninger i *Landet*-artiklerne (se note 5) antyder visse fællestræk, men i svært gennemskuelige formuleringer om, at lånerne gerne vil læse »Bondelitteratur og andre gode Bøger«. 18 Se Peter Larsens gennemgang af Ungdomskommissionens litteraturlæsningsundersøgelse i *Danmarks litteraturhistorie*. Bd. 8. Kbh. 1985. s.165–168. 19 10 år senere er det de samme tendenser, der viser sig i boglån blandt soldater fra henholdsvis land og by, jf. Else Lindgaard: »Det nye kasernebibliotek på Hvorup Kaserne« IN *Bogens Verden* 1955. s. 85. 20 Bestsellerlisterne blev offentliggjort hver måned i tidsskriftet *Bog-Anmelderen* fra 1950 til 1955. 21 Drude Lange: »Læseinteresse og læsevaner hos et københavnsk bibliotekspublikum i perioden 1935–60« IN *Bogens Verden* 1961. 22 Jf. Hans Hertel: »Handlingen foregår i Danmark« IN *Danske digtere i det 20. århundrede* Bd. III. Kbh. 1981. s. 60. Et eksempel på en lokal litterær kultur er fremdraget i Esben Graugaard: »Jul paa Egegaard«. Hjemstavnskuespil som bondekultur i 1930'ernes og 40'ernes Danmark« IN *Folk og kultur* 1981. 23 Morten Bredsdorffs anmeldelse fik et efterspil. Ved udgivelsen af bd. III af *Danske digtere i det 20. århundrede* så Morten Bredsdorff dettes indhold (bl. a. en artikel om Marie Bregendahl) som en indrømmelse i forhold til den tidligere fremførte kritik. Han stillede sig dog ikke tilfreds: »Bogen slutter med en blændende vittig portrættering af vor tids litteraturhistorikere og kritikere, og en fyldig oversigt over litterære og kulturelle tidsskrifter, der som skibsvrag dækker havbunden. Mærkværdigvis har forfatteren, Peter Rohde, ikke fået øje på en sejler som Dansk Udsyn. Men den har jo heller ikke hjemsted ved Langelinie.« (*Højskolebladet* 16. 1956. s. 165).

Summary

Popular reading in the period of intellectual regional development

Taking its point of origin in an investigation of library loans from a West Jutland rural parish library from approx. 1955-65 an attempt has been made at describing the reading interests prevalent in rural districts at that time.

In the 1950s the Danish public lending library system had not yet been totally established. The investigation into conditions in Vind Parish illustrates how difficult it was to establish a well-functioning public lending library in a small rural parish. In the 1940s public libraries

had a virtually semi-public status and were administered unprofessionally. Only after the library was sited at the newly established central school (1953) was the library service given a fixed framework.

The literature which particularly drew the attention of the borrowers was not the current Danish literature or modern best-sellers which were being read in the larger towns and cities at that time. What interested the readers in Vind were books dealing with the popular rural realism from approximately 1900 (Johan Skjoldborg, Jeppe Aakjær) or books which in some way or other were related to this tradition (Morten Korch, Peter Hansen Skovmoes, Richard Holm). This inclination towards literature which is not especially current reflects the way in which the rural population in Denmark maintained a close connection to cultural traditions with roots going back to approximately 1900 – at a time when the rural way of life was in a state of radical change. Cultural traditions which, in the course of the 1960s, were confronted with a culture borne by the mass media.